

ДЖЕРЕЛА ВЕРСІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

Проаналізовано поняття «версія» та її роль у процесі розслідування. Позначено проблеми побудови версій при розслідуванні вбивств. Розглянуто класифікацію джерел, що можуть бути використані для побудови слідчих версій.

Ключові слова: версія, слідча версія, джерела висунення версій, розслідування вбивств.

Особливістю пізнавального процесу при розслідуванні злочинів, у тому числі вбивств, є встановлення істини, тобто з'ясування всіх обставин злочинної події, що відбувається шляхом побудови слідчих версій різного роду та значущості. Планування й організація розслідування злочинів пов'язані з висуненням слідчих версій, кожна з яких ретельно перевіряється. Слідча версія є одним із засобів одержання доказової інформації. Як відзначає В. О. Образцов, боротьба за володіння інформацією в кримінальному процесі не обходиться без подолання серйозної протидії з боку осіб, не заінтересованих у встановленні істини і прийнятті правильних, обґрунтованих правових рішень. Ці особи прагнуть приховати, завуалювати, знищити справжні джерела і носії інформації, фабрикують уявні, фальшиві матеріально фіксовані докази, вигадують інші дезінформаційні акції [8, с. 34].

Версія за своєю логічною природою є різновидом гіпотези. Її мета – встановлення істини шляхом усіляких форм узагальнень, інших видів інтелектуальної діяльності слідчого, яка має пізнавальний характер. У процесі розслідування злочинів слідчий володіє лише частиною інформації, при аналізі якої йому належить відновити картину вчиненого злочину в повному обсязі.

Поняття «слідча версія» визначають по-різному. Так, О. М. Васильєв охарактеризував її як індуктивний умовивід слідчого у формі припущення,

заснований на фактичних даних про подію злочину і його окремі обставини, що підлягають перевірці за логічними правилами дедукції [2, с. 55]. При цьому увага акцентувалася на індуктивному процесі міркувань, що обмежує висунення версій, тим самим залишаючи невикористаними інші методи побудови останніх.

Більш широке тлумачення версії запропонував О. М. Ларін, який визначив слідчу версію як «... споруджувану з метою встановлення об'єктивної істини у справі інтегральну ідею, образ, який несе функції моделі досліджуваних обставин, створений уявою (фантазією), містить можливу оцінку наявних даних, слугує поясненням цих даних і виразів у формі гіпотези» [7, с. 13]. Таке визначення видається занадто громіздким, воно містить неточності (зокрема, версія не може ґрунтуватися на фантазії та уяві слідчого).

Формулювання поняття «слідча версія» знаходимо у працях багатьох учених, зокрема І. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкіна, Р. С. Белкіна [5] та ін. Найбільш лаконічним видається визначення, запропоноване В. О. Коноваловою, яка тлумачить версію як обґрунтоване припущення про подію злочину й особу злочинця, де категорія «подія злочину» охоплює всі пов'язані з ним можливі обставини, в тому числі їх походження, причинні залежності, механізм та інші дані, припущення про наявність яких і дає змогу встановити об'єктивну істину – розкрити злочин [3, с. 13].

Будь-яка версія може привести до позитивних результатів лише в тому разі, якщо вона є обґрунтованою, тобто спирається на вірогідно встановлені й перевірені факти. Побудова версій обов'язково припускає логічне оброблення вихідних даних, що складається, по-перше, з аналізу фактів та їх індуктивного узагальнення; по-друге – з аналізу взаємозв'язків і взаємовідносин фактів з їх наступним синтезуванням в єдину систему взаємопов'язаних обставин. Аналітико-синтетичний підхід до вихідного емпіричного матеріалу дозволяє виявити специфічні залежності між фактами і побудувати припущення, що пояснює їх походження. Недостатність вихідного первинного матеріалу при побудові версії зумовлює необхідність одночасного висунення декількох

реально можливих за даних умов версій з їх наступною перевіркою і з'ясуванням справжнього значення кожної з них [10].

Роль версій у процесі розслідування надзвичайно велика. У зв'язку з цим існують дві проблеми, розв'язання яких визначає ефективність розслідування, досягнення об'єктивної істини.

Перша проблема – пізнавальна роль версії, її функція як методу пізнання у конкретній галузі, якою є судочинство.

Друга проблема – методи побудови версій у різних ситуаціях розслідування: а) при обмеженні доказової інформації; б) при її відсутності; в) при її значному обсязі. Побудова слідчих версій визначається видом вчиненого злочину, способом його вчинення і приховування, тобто спирається на початкову слідчу ситуацію

Головним у логічному дослідженні змісту версії є уявлення в думках про те, які факти, явища чи обставини повинні існувати в реальній дійсності, якщо висунена версія відбиває об'єктивну істину. Ці наслідки, будучи також можливими судженнями, виражаються у сформульованих слідчим запитаннях, що підлягають з'ясуванню. Вони дають змогу, значно розширити знання слідчого про обставини злочину, прогнозувати існування окремих фактів, тобто систематизувати приховані сторони злочину. У цьому плані версія виступає логічною передумовою або умовою планування розслідування [1, с. 56].

Висунення версій при розслідуванні вбивств є досить складним. Разом з отриманням різноманітної інформації, яка є завданням при розслідуванні кожного виду вбивств, найбільш специфічним є побудова версій при розслідуванні вбивств, прихованих інсценуванням. Це пояснюється виявленням у перебігу розслідування суперечностей, котрі не вписуються в логічну схему дій злочинця, тим самим викликаючи підозри про інсценування події, що орієнтує слідчого на інше сприйняття доказової інформації, а отже, і на пошук інших підстав для висунення версій.

В. О. Коновалова відзначає, що при виявленні ознак інсценування вбивства, в розумовій схемі слідчого, який висуває версії про подію злочину,

існує паралельно як би дві події: одна з них являє собою реально підготовлену картину події, інша - виникає при виявленні інсценування. При цьому слідчому необхідно встановити, яка з них є справжньою, а яка – хибною [4, с. 226].

Підстави для побудови версій дає будь-яка інформація, що надійшла до слідчого з будь-якого джерела, включаючи анонімне. Поряд із цим версія може бути продуктом аналітичної думки слідчого, що будує припущення на базі результатів виявлення, порівняння різних даних, включаючи ті, що отримані емпіричним шляхом. Як зазначає М. П. Яблоков, для того щоб висунути криміналістичну версію слідчий та інші суб'єкти криміналістичної діяльності повинні мати певні фактичні підстави. Останні можуть виступати у вигляді зібраних доказів, відомостей, отриманих наприклад оперативно - розшуковим шляхом, і у вигляді інформації з випадкових джерел [6, с. 62].

Джерела висунення версій різноманітні. Серед них можна виділити процесуальні та не процесуальні. До перших можуть бути віднесені дані отримані в ході проведення огляду місця події, допитів, обшуків, слідчих експериментів та інших процесуальних дій. До не процесуальних – дані оперативно - розшукових заходів, результати завдань, виконаних оперативними працівниками (інформація отримана при поквартирному обході, дані опитування очевидців і свідків, результати попереднього дослідження документів, відомості, які могли бути передані оперативним працівникам як зацікавленими так і не зацікавленими особами, а також за даними отриманими при знятті інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Поряд з названими, має значення таке джерело висунення слідчих версій, як інтуїтивне уявлення слідчого, як результат досвіду слідчої роботи (професійна інтуїція) і загальне уявлення про закономірності розвитку подій. Використання інтуїції для формування версій завжди було дискусійним. Багато вчених зводили до мінімуму, а деякі й зовсім заперечували значення інтуїції, посилаючись на відсутність у її змісту моментів обґрунтованості версій, вважаючи, що їх характер не має достатніх підстав. Разом з тим, сучасні уявлення про інтуїтивне пізнання свідчать про те, що як загальна інтуїція, так і

професійна, маючи сторонній досвід, або як результат знань, що визначаються власним досвідом розслідування, може розглядатися як джерело формування слідчих версій. З нашої точки зору, лише домисли і необґрунтоване фантазування, що виходить за рамки сприйняття не можуть бути розглянуті як джерела версій. Слід зазначити, що джерелом формування слідчих версій, поряд із наведеними раніше, може бути уявлення слідчого за аналогією, маючи на увазі як власний досвід, так і досвід інших осіб (наприклад, при розслідуванні серійних убивств). А. Л. Протопопов говорить про роль «шаблонних» версій, які в деяких випадках, особливо при повній відсутності інформації про злочинця, не виглядають примітивно, оскільки висуваються саме вони [9, с. 139].

Усі джерела версій при їх використанні повинні бути піддані ретельному аналізу з точки зору їх змісту, можливого відношення до конкретного злочину, допущення помилок в процесі їх формування, співвіднесення з окремими обставинами конкретного злочину і з їх можливою доказовою цінністю. Слід зауважити, що перевірка висунутих версій повинна проводитися паралельно. Не можна зосереджуватися на одній версії, як би вона не була правдоподібна, інакше це може загрожувати помилковим умовиводом і як наслідок, втратою дорогоцінного часу і сил при розслідуванні злочину, а іноді й залишенням злочину не розкритим.

Так, помилка судово-медичного експерта – неправильне орієнтування на знаряддя вбивства за характером поранень – також нерідко ускладнює діяльність слідчих органів. Традиційні уявлення слідчого про перебіг вчиненого злочину, значення отриманих доказів, наявність професійної деформації призводять до вузького шаблонного розуміння ним завдань своєї професійної діяльності. Слідчий, спираючись на помилкові висновки, ігнорує інші докази, явно суперечні усталеному припущенню, що може призвести до обвинувального ухилу. Своє місце в допущенні подібних хиб має помилкове висунення експертних версій, що мають величезне значення для виявлення й викриття злочинів. Помилки, що допускаються експертом, можуть бути

пов'язані з недостатньою кваліфікацією останнього, незначним досвідом роботи або ж наслідком недбалого, халатного ставлення до проведення експертизи.

Те, до чого може призвести сукупність помилок, допущених слідчим чи експертом щодо висунутої версії, дуже яскраво ілюструє приклад із практики. Так, в одному зі скверів крупного шахтарського міста було виявлено труп молодого людини з численними пораненнями. Особа вбитого була встановлена: це був шахтар *Л.*, який характеризувався за місцем проживання і роботи позитивно. При проведенні судово-медичного дослідження експерт дійшов висновку, що смерть *Л.* настала в результаті численних колотих поранень гострим знаряддям типу викрутки. Дані експертизи були взяті слідчим на озброєння, і при обшуку, проведеному в підозрюваного *Г.*, друга *Л.*, шукали саме таке знаряддя вбивства. Викрутки, як і інших гострих знарядь, при обшуку не було знайдено. Підозрюваний повідомив про конфлікт між друзями, що відбувся незадовго до вбивства, однак заявив, що ввечері в день убивства він з потерпілим не спілкувався і нічого не знає про його проведення часу. Подальше розслідування результатів не дало, і кримінальна справа була припинена. Молодий слідчий, який приїхав на роботу, звернувся до цього нерозкритого вбивства, ретельно проаналізувавши матеріали справи. Читаючи один із протоколів допиту, він звернув увагу на показання свідка, що потерпілий не раз йому говорив, що його товариш *Г.* дуже запальний, нестриманий і при сварці завжди заявляє, що з кривдником він може розправитися, застреливши його з рушниці. Бажаючи перевірити деякі обставини злочину, слідчий викликав *Г.* для допиту. Як виявилось, *Г.* з родиною раптово переїхав в інше місто, продавши перед від'їздом мисливську рушницю, хоча й був сам мисливцем. Такі обставини змусили слідчого засумніватися в непричетності *Г.* до вчиненого вбивства. Оперативними даними було встановлено, що *Г.* продав рушницю дуже дешево, заявивши, що «вона йому палить руки і він ніколи до неї більше не доторкнеться». Аналізуючи висновок судово-медичного експерта, слідчий звернув увагу на

його неповноту. Сумніви, що виникли в останнього, з'явилися підставою для ексгумації трупа і призначення повторної комісійної судово-медичної експертизи, яка виявила нові обставини: сімнадцять раневих каналів є наслідком влучення дробинок при пострілі з мисливської рушниці, а не слідами удару викруткою. Таким чином, нова версія – убивство з мисливської рушниці – була доведена.

При формуванні версій слід враховувати роль негативних обставин, які сприяють формуванню версій, що спростовують помилкове, обивательське уявлення про ті чи інші обставини події. Перелічені в роботі пропозиції про джерела висунення версій не обмежуються таким видом злочинів як вбивство в усіх його різновидах. Вони можуть бути використані і при розслідуванні інших злочинів, зокрема розбоїв, порушень вимог законодавства про охорону праці, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами та багатьох інших.

Список літератури:

1. *Бандура О. А.* Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты / О. А. Бандура, В. Г. Лукашевич. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1991. – 80 с.
2. *Васильев А. Н.* Следственная тактика / А. Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.
3. *Коновалова В. Е.* Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В. Е. Коновалова. – Х. : Консум, 2000. – 176 с.
4. *Коновалова В. Е.* Убийство: искусство расследования : моногр. / В. Е. Коновалова. – Изд. 2-е доп. и перераб. – Х. : Юрайт, 2013. – 320 с.
5. *Криминалистика : учеб.* / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – М. : Высшая шк., 1994. – 528 с.
6. *Криминалистика : учеб. для вузов* / Н. П. Яблоков. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрайт, 2014. – 303 с.
7. *Ларин А. М.* От следственной версии к истине / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1976. – 198 с.
8. *Образцов В. А.* Основы криминалистики / В. А. Образцов. – М. : Юристь, 1996. – 160 с.
9. *Протопопов А. Л.* Расследование серийных убийств / А. Л. Протопопов. – СПб.: Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Изд-во юрид. ф-та СПбГУ. 2006. – 280 с.
10. *Старченко А. А.* Гипотеза. Судебная версия / А. А. Старченко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 72 с.

Семенов В. В. Источники версий при расследовании убийств.

Проанализировано понятие «версия» и ее роль в процессе расследования. Обозначены проблемы построения версий при расследовании убийств. Рассмотрена классификация

источников, которые могут быть использованы для построения следственных версий.

Ключевые слова: версия, следственная версия, источники выдвижения версий, расследование убийств.

Semenogov V. Sources of versions during a murders investigation.

The concept of «version» and its role in an investigation had been analyzed. The problems of constructing versions during investigation of murders had been highlighted. The classification of sources that can be used for the construction of investigative leads had been examined.

Key words: version, investigative lead , sources of investigative leads, murders investigation.